

RAHBAR SIYOSIY KOMPETENTLIGIGA SOTSIOLINGVISTIK YONDASHUV

Mavlanova Zilola Turakulovna

Tayanch doktorant, Psixologiya kafedrası, Chirchiq davlat pedagogika universiteti, O'zbekiston

Annotatsiya. Bugungi kun rahbari o'z faoliyati uchun zarur bo'lgan kompetensiyaga ega bo'lishi shartdir. Kompetensiya o'zi nima? Kompetensiya - olingan bilim, ko'nikma va malaka asosida xar bir rahbarda shakllangan layoqatdir. O'zbekiston Respublikasida barcha sohalarida turli tilda so'zlashuvchi va o'z lahja, shevasiga ega bo'lgan rahbar va xodimlar faoliyat yuritmoqdalar.

Kalit so'zlar: siyosiy kompetentlik, sotsiolingvistika, yondashuv.

СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ПОЛИТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЯ

Мавланова Зилола Туракуловна

Базовый докторант кафедры психологии Чирчикского государственного педагогического университета, Узбекистан

Аннотация. Сегодняшний руководитель должен обладать необходимой компетенцией для своей работы. Что такое компетентность? Компетенция – это способность, формирующаяся у каждого менеджера на основе приобретенных знаний, умений и квалификации. Во всех областях Республики Узбекистан работают руководители и сотрудники, говорящие на разных языках и имеющие свои диалекты.

Ключевые слова: политическая компетентность, социоллингвистика, подход.

SOCIOLINGUISTIC APPROACH TO THE POLITICAL COMPETENCE OF A MANAGER

Mavlanova Zilola Turakulovna

Basic doctoral student at the Department of Psychology, Chirchik State Pedagogical University, Uzbekistan

Abstract. Today's leader must have the necessary competence for his job. What is competence? Competence is an ability that is formed in each manager on the basis of acquired knowledge, skills and qualifications. In all regions of the Republic of Uzbekistan, there are managers and employees who speak different languages and have their own dialects.

Keywords: political competence, sociolinguistics, approach.

Siyosiy jarayonlarda ishtirok etayotgan rahbarning qabul qilingan davlat tilida erkin, hech bir shevaga yoki lahjaga murojaat qilmasdan so'zlashishi zaruriyati mavjud.

Bu masala, birinchi navbatda, rahbarning hududiy va ijtimoiy kelib chiqishi xodim yoki fuqarolarda negativ tasavvurlar yoki noto'g'ri fikrlar kelib chiqishini oldini olishda, ikkinchidan esa, siyosiy kompetentlikni ro'g'ri shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Ko'p millatli jamiyatda kundalik sohalarida faoliyat olib borish uchun rahbarlar kommunikativ aloqani olib borish uchun sotsiolingvistik bilimlarga ega bo'lishi lozim.

Hozirgi kunda rahbar kompetentligi muammosi boshqa har qanday davlat uchun dolzarb hisoblanmoqda. Mamlakat taraqqiyoti, uning siyosiy va iqtisodiy farovonligi, shuningdek, davlat boshqaruvi samaradorligi ko'p jihatdan davlat xizmati vakillarining boshqaruvdagi samarali qarorlariga bog'liq.

Siyosiy kompetentsiya tushunchasi davlat boshqaruvi tizimidagi kamchiliklarni aniqlash va hal etishda sezilarli darajada namoyon bo'ladi. Har bir davlatning ma'muriy islohotlari kontseptsiyasida davlatni oqilona boshqarish mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy sohasini muvaffaqiyatli rivojlantirish asoslaridan biri hisoblanadi [1].

Rahbarning siyosiy kompetentligi siyosiy strategiya va siyosiy taktikada turlicha ifodalangan. [4].

“Strategiya” ijtimoiy sohani rivojlantirishga qaratilgan fundamental maqsadlarga erishishning uzoq muddatli rejasini anglatadi.

Siyosiy strategiyada kompetentlik masalasi o'ta muhim bo'lib, davlat boshqaruv apparatining yuqori lavozimlarini egallab turgan davlat xizmatchilariga taalluqlidir. Chunki ular davlatning siyosiy yo'nalishini va fuqarolarning ijtimoiy hayotini belgilovchi asosiy shaxslar hisoblanadilar. Albatta, bunday rahbarlar tarkibida mamlakat siyosiy va iqtisodiy hayotidan professional bilimga ega malakali yordamchi va maslahatchilar mavjud. Ammo qarorlar qabul qilishda asosiy salmoq har doim rahbarda qoladi, u qabul qilingan boshqaruv qarorlari uchun javobgardir.

Siyosiy kompetentli rahbar nafaqat nazariy bilimga, ijodiy fikrlash qobiliyatiga, balki aholining dolzarb ehtiyojlarini hisobga olgan holda o'z oldiga real vazifalarni qo'yib, ularni izchil amalga oshirish qobiliyatiga ega bo'lgan shaxsdir [3].

Siyosiy kompetentli rahbar faoliyatining bir necha bosqichlari mavjud bo'lib, bunda rahbarning strategik malakasi namoyon bo'ladi:

Birinchi bosqich - asosiy ijtimoiy maqsadlarni belgilash. Bu bosqich yetakchining o'z mamlakati taraqqiyotida qanday o'rin egallashi, jamiyat taraqqiyotiga qanday ta'sir ko'rsatishi mumkinligini anglab yetishi bilan tavsiflanadi. Shundan so'ng aniq, erishiladigan, bir-biriga zid bo'lmagan, ijtimoiy-siyosiy maqsad qo'yiladi.

Ikkinchi bosqich - ijtimoiy rivojlanish modelini tanlash. Bu bosqichda yirik rahbar o'z mamlakatining ijobiy va salbiy tomonlarini tahlil qiladi va eng mos modelni tanlaydi. Bu siyosiy va iqtisodiy sohalardagi tajribalar asosida yaratilgan mutlaqo yangi model yoki boshqa mamlakatlardan olingan model bo'lishi mumkin. Agar model mamlakat imkoniyatlariga yetarli darajada mos kelmasa, unda rahbar siyosiy kompetentsiyasining navbatdagi bosqichi bunday modelni tuzatish yoki butunlay tark etishdir.

Uchinchi bosqich - geosiyosiy manfaatlar sohasidagi kompetentsiya. Geosiyosiy manfaatlar davlatlarning geografik joylashuvidan kelib chiqadigan manfaatlar va ular bilan bog'liq afzallik va kamchiliklar sifatida tavsiflanadi. Geosiyosiy kompetentsiya - bu davlatning iqtisodiy, siyosiy, harbiy, axborot qudrati va uning geografik joylashuvi o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish, geografiya va strategiyani birlashtiruvchi bo'g'inlarni ajratib ko'rsatish, buning natijasida geostrategiya paydo bo'ladi.

Rahbar uchun eng yaxshi taktik yechimni tanlash va qo'llash ma'lum bir pozitsiyaga qaratilgan. Ushbu bosqichda yetakchi o'z pozitsiyasini yo'qotmaslik va o'z pozitsiyasini himoya qilishi muhimdir. Taktik jihatdan barkamol rahbarlar - bu aholining turli qatlamlari bilan muloqot qilish qobiliyatiga ega, shuningdek, vaziyatni nazorat qilish sifatida malakali taktikadan xabardor bo'lganlar.

Yuqori lavozimlarni egallagan davlat xizmatchilari uchun siyosiy kompetentsiyaga erishish juda murakkab. Buning sababi shundaki, bunday rahbarlar aholining fikrlarini ko'rib chiqish va hisobga olishda malakali bo'lishlari, davlat xizmatchilarining turli manfaatlarini hisobga olishlari, shuningdek, vakolatli boshqaruv qarorlari yordamida jamiyat va davlat xizmati vakillari o'rtasidagi kelishmovchiliklarni bartaraf etishlari kerak. [3].

Zamonaviy dunyoda siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda o'zgarishlar ro'y bermoqda. Shu munosabat bilan davlat organlarida ishlash istagida bo'lgan shaxslarni tayyorlash va malakasini oshirishga yo'naltirilgan oliy o'quv yurtlari va boshqa ta'lim muassasalarida davlat boshqaruvi tajribasi asosida olingan materialni qayta ishlash va o'quv rejasiga kiritishga ulgurmayapti.

Mavjud o'quv dasturlari asosan mamlakatdagi va butun dunyodagi barqaror vaziyatga qaratilgan bo'lib, inqirozlar va favqulodda vaziyatlarga kam e'tibor beradi [2].

Ta'lim tuzilmalarining passivligi davlat xizmatchilari o'rtasida boshqaruv tizimi bo'yicha zamonaviy bilimlarning yetishmasligini oqlab bo'lmaydi. Siyosiy malaka va professionallikni oshirish uchun ular davlat xizmati vakillari o'rtasidagi mavjud tizim ichidagi gorizont al oloqalardan foydalanishlari mumkin. Ushbu muammoni hal qilish masofaviy ta'lim tizimini yaratish bo'lishi mumkin, uning yo'nalishi asosan o'z-o'zini tashkil etishni rivojlantirishga qaratilgan.

Mavjud yondashuvlar davlat xizmati xodimlariga ijodiy fikrlash, innovatsion boshqaruv qarorlarini qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish va hamkasblar bilan muloqot qilishning eng samarali usullarini o'rganish imkonini beradi. Doimiy muloqot qilish, bir sohada ishlaydigan boshqa odamlardan olingan bilimlarni o'rganish va o'zlashtirish sizning malakangizni doimiy ravishda oshirish imkonini beradi.

Aynan shu jihatdan rahbar siyosiy kompetentligiga bir necha turdagi yondashuvlar mavjud bo'lib, bulardan biri sotsiologik yondashuvdir.

Sotsiologik lingvistik (sotsiologik lingvistik) til va uning mavjudligining ijtimoiy sharoitlari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganuvchi tilshunoslik bo'limidir. Sotsiologik lingvistik va etnologik

kabi tilshunoslik fanlari bilan chambarchas bog'liq.

Sotsiolingvistik yondashuv esa, U.Labov va uning izdoshlari tomonidan 1972 yildan boshlab ishlab chiqila boshlagan (Labov 1972; Chambers, Trudgill 1980; Trudgill 1986).

Sotsiolingvistik yondashuvning asosi - barcha til o'zgarishlari ijtimoiy guruhlarga birlashgan aniq odamlar orqali sodir bo'ladi va uzatiladi. Til o'zgarishlari odamlar nafaqat o'zlarining nutqlarini o'zgartiribgina qolmay, balki boshqa odamlarning nutqini o'zlashtirib, nusxalashlari va ularning lingvistik xususiyatlarini boshqalarga yetkazishlari sababli tarqaladi. Bu holda dialekt chegaralarini o'zgartirish fazo (ma'lum bir joy, hudud) dagi harakat va aniq odamlarning o'zaro ta'siri sifatida talqin etiladi. Dialekt, lahjalar nafaqat ma'lum bir hududda, balki muayyan ijtimoiy qatlamlarda ham tarqalgan. Turli ijtimoiy guruhlar turli xil til hodisalariga ega. Xuddi shu hududda yashovchi odamlar bir xil tilning bir nechta turlarida gapirishlari mumkin. Demak, til ijtimoiy hayotning bir bo'lagi sifatida nafaqat tilning o'z qonuniyatlariga, balki ijtimoiy hayotdagi o'zgarishlarga ham ta'sir ko'rsatadi. Bu esa rahbar tomonidan aynan shu tilga bo'lgan munosabat hamda odamlarni boshqarishda undan qanchalik samara bilan foydalana olish kompetentligini talab qiladi.

Sotsiolingvistik tadqiqotlar ma'lum bir hududdagi lingvistik xususiyatlar jamiyatning ijtimoiy tuzilishiga qay darajada bog'liqligini va bunday tuzilma lingvistik o'zgarishlar jarayonlariga qanday hissa qo'shishini yoki to'sqinlik qilishini aniqlash imkonini beradi.

Tilning o'zgarishi jarayoni doimo ijtimoiy taqsimotga ega, ya'ni har qanday yangilik ijtimoiy qatlamlar orqali turli tezlikda tarqaladi. Til o'zgarishlarining yetakchi liderlari odatda jamiyatning o'rta qatlamlari vakillari hisoblanadi. Odatda jamiyatning eng quyi va eng yuqori qatlamlari til o'zgarishlarining tashabbuskori va yetakchisi sifatida harakat qilmaydi. Odamlarning ijtimoiy guruhlarini innovatsiyalarning tarqalishiga hissa qo'shadigan yangi shakllanishlarni qabul qilish va nusxalashga undaydigan asosiy sabab - bu ma'lum bir ijtimoiy guruhning obro'si. Buyuk Britaniyaning Norvich degan joyida til o'zgarishlarini tadqiq qilish lider yoki odamlar orasida yashirin (covert) va ochiq (overt) obro'ning mavjudligi haqidagi xulosalarda olib kelgan.

Yashirin obro'-e'tibor jamiyatning quyi qatlamlariga xos bo'lib, ularning eski yoki dialektal shakllarga rioya qilishlari o'z muhitiga innovatsiyalar (til o'zgarishlari) kirib kelishiga to'sqinlik qiladi. Bunday til yangiliklari, garchi «to'g'riroq» deb qabul qilingan bo'lsa-da, odatda jamiyatning qadriyatlarini bunday guruhlar uchun qo'llanma bo'lib xizmat qilmaydigan qatlamlari bilan bog'liq.

Yashirin obro'ning mavjudligi ko'rsatkichi ishchilar sinfi vakillari odatda o'zlarining nutq xatti-harakatlarini haqiqatdan ham ko'proq «noto'g'ri» deb tavsiflaydigan vaziyatdir.

Ochiq obro' - ona tilida so'zlashuvchilar o'zlarining nutq xatti-harakatlarini haqiqiy vaziyatga nisbatan ko'proq «to'g'ri» deb tavsiflaydigan holatlarga xosdir. Bu shuni ko'rsatadiki, ular o'z tili, lahja, sheva yoki dialektida gapirishni xohlaydilar va o'zlarining ongida taqlid qilish ob'ekti bo'lib xizmat qiladigan lingvistik hodisaning paydo bo'lish chastotasini intuitiv ravishda oshiradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Sotsiolingvistika. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Sotsiolingvistika>

Хорошилова С.П. СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ВОПРОСУ О РЕГИОНАЛЬНЫХ ДИАЛЕКТАХ // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2010. – № 11. – С. 17-19; URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=1123>.

Тихонова Е. В. Социоллингвистический подход к проблеме термина // ОНВ. 2006. №8 (44). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsiolingvisticheskiy-podhod-k-probleme-termina>.

А.А. Мальков, О.А. Ус К ВОПРОСУ О ПОЛИТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ И ПЕРСПЕКТИВАХ ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ В ИНТЕГРИРОВАННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ // МНКО. 2022. №5 (96). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-politicheskoy-kompetentnosti-uchascheysya-molodezhi-i-perspektivah-ee-formirovaniya-v-integrirovannoy-obrazovatelnoy>